

crkva u svijetu

OBZORJA

OBASJANI NOVOM ZOROM (II)

Đuro Šušnjić

POBUNA SNOM

Oni što prenose radosnu vijest zahtijevaju prava koja čovjeku pripadaju na osnovu njegovog pojma (prirodno pravo), a ne prava koja čovjek može ostvariti unutar određenog pravnog poretka, i koja mu se stvarno osporavaju. Vide dalje od svakog zakona, i ispravljaju ga tamo gdje osjete da je ograničen ili nedorečen. Gdje god se nađu, liječe poneku nepravdu i ispravljaju nanесenu uvredu. Razobličuju silnike dokazujući da je svaka sila, za vremena, a istina za vječnost. Značajne stvari ne mogu biti prolazne, prolazne ne mogu biti značajne. Po tome što nisu kadri da čine зло, mogu se prepoznati kao djeca Svetoga Duha. Razlikuju se od svih drugih iz pokreta otpora postojećem poretku stvari po tome što ne teže *osvajanju* tuđih područja, već *zaštiti* osobnog prostora slobode. Ne odbacuju nijedan autoritet, ali osporavaju svaku zloupotrebu autoriteta.

Bez sna o sutrašnjem danu, svijet bi se ukočio, zaledio, okamenio za vječnost. *Pobuna snom, makar jednog čovjeka, koji se iznutra oslobodio, protiv ropstva, koje je izvana nametnuto, znak je da se rađa nešto novo.* Čovjek-zvijezda sam sebe stvara i uzdiže do vrha svijesti: on je dokaz da osobna veličina može natkriliti njegovo doba. On opominje: vaše je vrijeme ispražnjeno od istine i smisla; ja vam nudim nešto od istine i smisla; ja vam nudim više od vašega vremena. *»Biti kao Bog« jest poziv na pobunu protiv života koji je umanjio čovjeka: ne samo da su tijelu određene granice kretanja, već se i na krila duha stavljaju olovni utezi.* Prkos-čovjek, koji svome (i našem) vremenu čini čast, nije izraz vremena, tj. prosječan ili masovan proizvod okolnosti, već, bič Božji, koji svome vremenu kaže *ne* u vrijeme kad svi saginju glave. *Bio*

je neposlušan, jer je slušao samo glas svoje savjesti. Jer, jedno je izvanjski sud društva, a drugo unutrašnji sud savjesti.

Vođa poniženih i uvrijeđenih nije zavodio, već dovodio svakog do samoga sebe. To je bio onaj vrijedni sijač Riječi Božjih na njivi Gospodinovoj, kojega iskustvo veže uz stari svijet, dok ga vjera vuče u novi: otvoren, napet, nedovršen. Svjedočio je o moći darovane Riječi nasuprot ljudskoj snazi i političkoj sili. Nije pristao da gmiže, već je sebi omogućio da mu izrastu krila, i da leti visoko iznad običnih glava. U snu je radio i gradio svoj svijet — i kao san hodao svijetom: bio je nemir i pokret u novi zavičaj. Začetnik, koji svakog podiže uvis, i čini ga većim od sebe samoga. On je već bio tamo gdje drugi ljudi mogu stići, ako izaberu pravi put. Nije varka ona priča o pretvaranju sna u javu.

Zlo je svakodnevna stvar, ali pojava jednog svetog čovjeka znači da je na pomolu nešto drugo: sin svjetlosti rastjeruje mrak u kojemu se bližnji raspoznaje. Nije on *protiv* bilo koga, nego *za* svakoga tko traži put spasenja — izlaz iz tame. Nije on *politički čovjek*, koji teži da stvori i ojača državu, već *etički čovjek*, koji hoće da izgradi svoj svijet i ukaže na novu mogućnost života. Odriče se kraljevstva, vlasti i časti, da bi ponio breme vjere, slobode i ljubavi. To je ono etičko *ne* jednog prokora u odnosu na *da* jednog kratkovidnog političkog oka.

Čovjek-zvijezda vodilja, bio je djelotvoran u duhovnom životu, ali je obično bio osuđen zbog toga što djeluje *politički*, o čemu ništa nije znao. Nije ni slutio da su političari, kojima je na leđima izrasla grba od istočnog grijeha, pretvorili i budućnost u politički pojam. Osjećao se kao slobodan čovjek pod slobodnim nebom, koji odgoneta tajne sadašnjeg i budućeg vremena, jedino osuđen da se kreće unutar granica svoga svetog *poziva* (zanimanje nije isto što i poziv, jer je poziv Božji dar upućen čovjeku). *Sveto pismo bilo je njegov ustav*, a svi zakoni, koji se nisu temeljili na svetoj riječi, za njega kao i da nisu postojali. *Sveti luđak bio je zapravo prvi anarhist: napušten i raspušten iz principa!* »*Nikad čovjek nije tako govorio kao ovaj čovjek.*« Ono što misli, govori i čini jest shvatljivo, ali je neprihvatljivo za postojeći poredak stvari.

Čim izade izvan okvira politike, čovjek je sâm. Ali ako mu svijet ostaje stran, on može da bude svoj gospodar. Samo jaki može biti sâm. Samo slabi traže društvo. Sva su društva slabići. Koliko je teško, toliko je i plodno biti sâm: ne boriš se za ovo ili ono, nikome nisi na putu kad si u svom kutu, sam si u sebi. S druge strane: nikome se ne moraš klanjati, nitko ne zna šta ti nedostaje, izbjegavaš sažaljenje. Treba se ponekad odvojiti od drugih, ne samo da bi oslabio njihov utjecaj, nego da bi svojim darovima omogućio da se razvijaju u miru. *Jer, sada ono duhovno može rasti samo u samoći.*

Kao i svaki drugi genij, i *genius religiosus* kida obrasce prava i okvire postojećih ustanova: sin svjetlosti ne zna za granice, kao ni sama svjetlost. Neprilagođen vojnik Svetoga Duha, bio je tamo gdje se nešto događalo, a događalo se gdje je on bio. Došao je da donese mač a ne mir: znači, rat zlu, sotonu i svijetu ogrezlu u grijeh (a grijeh se zbiva svaki put kad u sebi ne ostvarujemo Boga). *Rat jednog snažnog duha protiv*

većine nevične mišljenju (ne samo u metaforama). Kroz dugu noć strahovanja i stradanja, hranio je Božje stado najčistijom duhovnom hranom »Dobar sam boj bio...«

Svetac bez napora, u kojemu je dobar čovjek dostigao svoj vrhunac, pamti ono malo dobra što su mu pružili bližnji, a sve zlo zaboravi ili oprost. *Mučenik, koji ono što od vjere uvene, ponovo učini zelenim: u njemu Bog nikada ne stari!* On je istinski plemić ovoga svijeta, jedina prava kraljevska krv (misli se na Božje kraljevstvo). On životom pokazuje kakav mora da bude čovjek koji uči drugog čovjeka da bude čovjek: na nasilje ne odgovara osvetom, već ljubavlju i opraštanjem. Zato i služi kao uzor onom malenom koji, ako prokocka svoje ljudske mogućnosti, mora da mu se vrati.

Janjci lavljeg srca, koji učiniše da život bude bogatiji za jedno iskustvo, radovali bi se i slavili svuda i svagda gdje bi se dogodilo neko oslobođenje: gdje je uciviljeno bilo utješeno, prezreno bilo voljeno, nisko bilo uzvišeno, poniženo bilo uspravljeno, slabo bilo ojačano, bolesno bilo izliječeno, odbačeno bilo izabrano... Ne bi prestajali da propovijedaju Radosnu vijest dok je u njima bilo Svetoga Duha i dok im je glava bila na ramenu.⁵ *Svoj san nisu htjeli skratiti ni za jednu molitvu*, makar im život visio o koncu. Uvijek ima takvih heroja vjere, koji prežive sve društvene oluje, i čija se pobjednička pjesma može čuti i poslije svih poraza što proživješe. Od Božje iskre naprave vječnu vatru koja plamti u grudima čestitih.

Sve što se o njima govori pretvara se u molitvu: svaka molitva počinje njihovim imenom. Učinili su dovoljno za sve, da su zaslužili da ne budu zaboravljeni. Jer, čovjek živi onoliko dugo koliko živi sjećanje na njega. Njihovo djelo, vezano uz njihovo ime, ostaje vечно u ljudskoj uspomeni. *Njihovi životi već su pretočeni u legende.* Otišli su — bez suza a često i bez groba, nitko ih ne isprati do Božjega naselja — ali su nam ostavili ideju kako treba misliti. Čovjek nije onakav kako o sebi misli nego »onakav kako u sebi misli«.

Nema više tih divnih *ličnosti*, njihova mjesta zauzeše *članovi* organizacija. Ovi vечно mladi heroji vjere bili su mogući u čedno vrijeme čovječnosti, kada još nije bilo utvrđenog poretka: državnog, pravnog, običajnog... Danas je poredak dovršen, ciljevi određeni, sredstva iskušana. *Jedina mogućnost da se ponovo usprave jesu vremena kada se poredak poljulja, uzdrma iz temelja i kad je sklon padu.* Oni tada dovode u pitanje sve staro i tako sami sebi stvaraju ono *mitsko vrijeme koje ih je radalo u izobilju.* Nikad se ideal (jednakosti, pravde, ljubavi itd.) ne pretvara u krv i meso kao u trenucima velikih opasnosti po život naroda. Padaju sve podjele i društvene ljestvice, nitko te ne pita tko si i što si, nego što možeš učiniti za sebe i druge žive ljude. U »uspavanom poretku stvari«, oni su slični Don Kihotima koji starim oružjem hoće da vode moderni rat. »Gdje borba ništa ne pomaže, tu se razboritost sastoji u tome da se borba izbjegava, kako bi čovjek bio u stanju da se povuče

⁵ »Zaista njihov glas se raširio po cijeloj zemlji i njihove riječi do krajeva svijeta (Rimljanima, 10, 18).

u formalnu nezavisnost subjektivne slobode. U tom slučaju vladavina nepravde nema više nikakve sile nad njim, dok, ako se njoj suprotstavi, on odmah doživljava svoju zavisnost od nje« — uočio je Hegel.

Svijet je suviše grešan prema neobičnima: *uvijek je bilo najteže onima koji nisu nikome slični*. Njihov glas, osuđen da bude usamljen, nikada neće zapjevati u zboru. Pokazali su kako izgleda čovjek bez jarma na vratu. From kaže da su oni ljudska savjest koja progovara kad svi ćute.⁶ Jer, ovaj život ne traži zanosa, on traži sitnu poslovnost i prizemne interese. Možda njihova pobuna može da oduševi samo mladiće i djevojke koji već svojom mladošću podsjećaju na vremena kad je duh bio mlad. Bilo bi bolje da u njihov lik pogledaju oni u čijim se očima odslidikava zamor pobjednika.

»LJUDI ĆE UBITI ČOVJEKA«

Da se odmah razumijemo: nije ovdje riječ o »stručnim čuvarima svetoga« i zvaničnim crkvenim poglavarima, već o osobama za sva vremena, u kojima se prvo zaiskri istina i rasplamsa vjera: mesijama, navjestiteljima (prorocima), svecima, evanđelistima, milosrdnima, svetim ocima (apostolima), mučenicima i njihovim učenicima, blaženima, samotnima, pustinjačima, mudracima, misticima, vjerskim genijima, herojima vjere, prvim vjerskim vođama, zanesenjacima, božanskim pjevačima, vjernim slugama svoga naroda, učiteljima istine, istinskim pastirima, iscjeliteljima i vidarima narodnih rana, nevinima, svetim luđacima, junacima ne'ostvarenih prevrata, ljudima-rijekama, ljudima-oceanima, »ribarima riba«, »herojima pustinje«...

Prvi su predstavnici zvanične religije, drugi izvorne vjere; prvi su ljudi organizacije, drugi spontanosti; prvi su dobro uklopljeni u društveni redak, drugi su otpadnici; prvi su moćni, drugi nemoćni; prvi žive sigurno, drugi nesigurno; prvi zna biti tlačitelj, drugi ni mrava ne bi zgazio; prvi se redovito moli, drugi redovno strada...

Tko je dobar, taj čini dobro, ali mu ne čine dobra. On je čuvar božanske vatre, koji podnosi sve muke, da bi sa sebe i svoje braće i sestara sprao grijeh. *Da se nije sućelio s mukama, ne bi znao koliko može podnositi, ne bi upoznao mjeru ljudske izdržljivosti i neljudske surovosti*. U životu nije bilo igre koju nije izgubio, a ipak umire uvjeren da ga život nije posve opljačkao. Na tegobnom životnom putu nije imao druge pratnje osim *majke hrabrosti*.

Nije bio revolucionar u kućnim papučama, koji računa sa tuđim životima (»dobrovoljni davalac tuđe krvi«) pri plaćanju cijene svoga neuspjeha, već bos i goloruki borac za istinu i vjeru. Možemo ga ubrojiti u rijetke koji nisu savili koljena pred nedaćama svijeta i zapovijedima moćnika. Dok su im ovi poricali vjeru, oni su se odricali života: ništa manje nisu htjeli prinjeti na žrtvu! Svoju slobodu potvrdiše na mukama. Na lomači gore, i u vjeri svojoj gore, gledajući gore. *Ideali se moraju nadahnjivati uvijek novim žrtvama kako bi se održali u stanju vječne mladosti*.

⁶ »Vi ste sol zemlje!«

Sijali su Božje sjeme i želi posljedice svoga poziva: svaki čas bi se poneko bacio blatom na Božjeg čovjeka koji nikome nije zlo činio. »Kad nas psuju, blagoslivljamo; kad nas gone, trpimo; kad hule na nas, molimo...« Proganjani su, jer su vjerovali Bogu i sebi. Njihovi mučitelji, oskudni sluhom i duhom, bacili su ih u tamnice, ali ove postadoše jedina mjesta gdje se nešto mislilo i u nekoga vjerovalo.

Bili su gonjeni kao divljač i nerijetko bacani pred divlje zvijeri, sve uz odobravanje mase u vrijeme narodnih praznika: svjetina gazi svetinju na dan svetkovine! Bacani u lavlje čeljusti, lavovski su se držali, pobjedivši zvijer svojim mirom. Među njima je bilo i onih koji su, stavljani između dvije daske, pilom sječeni na dva dijela, ali su oni u svojoj krvi slavili Boga. Radije su se kuhali u kotlu i umirali za Božju riječ, no što su prignuli glavu pred silnikom, teškim i grubim, sirovim i surovim, spremnim da gazi po ružama. Umirali su svuda, zato im je grob u cijelom svijetu. Za vjeru se umiralo koliko i od bolesti. Izgubili su život, ali ne i slobodu da postavljaju pitanja. U njima ostaše neizgovorene molitve.

U svom padu i svom jadu, moćni su daleko od istine, nikad u njezinoj blizini. Sa svim svojim zakonima i sudovima bez mozga — društvo s najviše zakona i najmanje slobode — oni su poslanici jednog mrtvog svijeta, što od života prave hrpu razvalina, među kojima dobri i mudri nemaju što tražiti. Ne dopuštaju im da vole i mole, jedino da šute. Svaka ideologija uvrštava hladno i vatreno oružje među svoje dokaze moći: tad zakon luduje i bjesni! Jadni kostur prošle moći.

Moćnici hoće da sve pjesme umuknu i sve savjesti zamru: ne trpe pjesnike i svece, jer nisu poslušni. Bili su neposlušni, jer su umjeli slušati samo svoju savjest i Božji glas iznutra. *U svemu biti poslušan, znači biti bez vlastitog zova i svoje savjesti*: prihvatiti masku kao lice i stvarnu odgovornost zamijeniti prividnim uvjerenjem. Snažni ljudi budućeg vremena dobro znaju da imaju samo jedan život, i da im ne pada na pamet da ga prožive pužući pred onima koji nisu dostojni čovjekova imena. Većina i manjina znače nešto u izbornim igrama, ali u pitanju *savjesti* ne znače ništa, jer ovdje svatko za sebe mora donijeti odluku: svaka je savjest osuđena na muku izbora! Ima samo jedna *desnica* u koju vjeruju, desnica njihova Otkupitelja i Spasitelja. Njihovu istinu osudili su kao zabludu nepravedni suci, čije je ime sramota za historiju prava.

Ne može se svaki čovjek, rođen od žene, popeti na takvu moralnu visinu, do koje su dopri ovi iskušeni, koji ništa i nikoga ne mogu izdati, jer vjeruju u Boga i drže se njegovih savjeta: *unutrašnja grižnja savjesti djeluje moćnije od svake izvanjske prijetnje i kazne*. Kad god poslušaju Božji glas u sebi, u njima se Bog nanovo pomladi.

Kad bi ovi Božji ljudi išli samo za svojim intersima, ne bi se mogla razumjeti odricanja koja često podnose radi drugih: ovdje ne važi teorija o sebičnosti, s kojom računaju oni što gledaju jednim okom. Iskrena kao suze, ova Božja djeca činila su za istinu više no što treba: ne samo da su je branili, napadajući zablude i laži, nego su za nju prolivali i

svoju krv, bez ikakve koristi za sebe. Nisu bili vojnici, ali su umirali za uvjerenje: oni su patili na drugi način nego svi drugi. Zato svoj život provedoše u molitvi, jer su njome moralno pobijedili svako oružje protivnika. Njihov duh ne bi miran dok ne slomi koru svijeta. Ne izbjegoše kraj, ali nađoše sklonište u sjećanju onih što dođoše.

Nijedan mraz ne uništi sav rod, preživi bar jedan plod, za rasplod. »Uteče od oštrice mača«, »zatvori usta lavovima«, »slomi jaram, raskinu okove«, i nanese ljagu krvavom poretku. Krvave mrlje s njegova tijela i danas majke Tereze brišu svojim suzama. Što je mržnja gonitelja bila žešća, to je vjera mučenika bila jača. Gospodar svoje smrti, ponosi se progonima, ide na istezanje (na točku), zadovoljan velikom mukom kao dokazom velike vjere, i na kraju podnosi račun o svojim bolovima: »broji rane na zemlji i nade u nebu«. Išao je kroz život kao golub operušanih krila i stekao mnoštvo rana koje je uporno liječio njegov *Bog ljubavi*.

Vjerovati, najdublje što se može, znači učiti kako se umire bez straha: stari strah od smrti moguće je svladati! Nema te muke u ljudskom iskustvu na koju pravednik nije navikao i za koju nema lijeka. Na svakom koraku čekalo ga neko poniženje (koje njegova vjera prevodi u kušnju), a on je molio Boga da ih postavi bar na svakom drugom. S njim, koji tiho živi svoj ljudski izbor, mogao se život našaliti, i darovati mu kapljicu radosti, umjesto pune čaše bola. »Bože, daj mi i danas moju šalicu žuči!« One male radosti što ih imaše, bili su valjda ostaci iz rajskog vrta, koje grubi život još nije poništio.

Kao janje vođen na klanje, na rastanku sve oprost. Živi mrtvac koji se uputio svome grobu oslobođen brige za budućnost. *Potpuna vjera se javlja iz potpune nemoći*: kao što je Božji Sin bio nemoćan, ali ga vjera u Ocu ne iznevjeri. Na pragu smrti čovjek je sklon da vjeruje: to više nije čovjek od krvi i mesa, već tanka svijeća što tiho dogorijeva, istanjen plamičak života, san koji hoda. To jedna sijenka posljednji put korača po svijetu, uvjerena da je bila u pravu.

Bio je kao rijeka: rijeka umre kad stane. Život mu se ugasi poput dana. Eno, gledaj, pade još jedan list s drveta života: »šutljiv kao ljubav, vječan kao nada«. Sa smrću njegovom umre jedna svetinja, čije toplo srce primi hladni grob, da se zemlja malčice zagrije. Ostala je uspomena o njemu duga jednu vječnost.

Danas si čuo riječ, sutra ćeš je *vidjeti* u uzvišenom obliku. To se skriveni Bog otkri nekom samotniku, kako vjera ne bi ostala bez svjedoka. Lutat će svijetom »gol kao istina«, »knez siromaha«, »gospodar savršene bijede«, »prosjak koji dijeli milostinju«, »bogat siromah«, »gladni što dijeli hranu«.

USAMLJENOST PUNA NADE

Ako se nađe u masi, samotnik odmah osjeti da je manji od samoga sebe. Svjedok slobode i istine, nikad nije u središtu zajedničkog života. On je prorok, i zato je širi i dublji od svake ustanove, u koju se nikad ne može smjestiti bez ostatka, jer on radi na budućnosti. Mjerilo čovjeka nije čovjek kakav je sada i ovde, već čovjek kakav može i treba biti.

U obliku razvijenog osobnog života, on predstavlja mogućnost i opomenu nerazvijenom društvu. *Genius religiosus* nastupa protiv zajednice, da bi je utemeljio na dubljim osnovama.⁷

Čim sanja, nesvjesno radi na nekoj promjeni. Previše želi, zato ne može stajati na tvrdom tlu stvarnosti. Sniva otvorenih očiju i gradi kristalne dvorce u zraku, koje samo on vidi i u njima živi. Želje onih oko njega tolike su kolike su i društvene mogućnosti da se one ostvare. Zato se s njima i ne druži, već nekako kao uklet, odvraća pogled od njih. Kad bi znali snagu njegove želje, razumjeli bi veličinu njegove patnje. Najviše pati tko najdublje osjeća. Bližnji misle da je on bolestan; ali da je ostao kao oni, ne bi se od njih razlikovao. On je samo različit od njih, a ne iznad njih, jer kako bi to mogao biti onaj tko je rođen u staji. Razlikovao se od njih, ali nije patio zbog toga što je sanjar među pospanima. Gradi magličaste otočiće smisla u moru besmisla. Ako svoj smisao pokuša nekome povjeriti, ustanovi da mu još nisu izrasle uši da ga čuje: riječ nije dosegala uho, jer uho nije doraslo do riječi. Zato sav život živi u sebi, pa ga vanjski svijet i ne uznemiruje. Tko se nije ogriješio, ima pravo na malo tišine.

Kad bi osjetio da bližnji nema uho da ga čuje, propovijedao bi pticama i ribama. Tko je patio, zna što treba misliti o bližnjima. Zato ode od ljudi, da živi u miru sa sobom i osmisli novo iskustvo: ode da osluhne život i s druge strane. Neko vrijeme s vama, vječno sa sobom! Cijeli život se nadao da neće biti sam, a sam je uvijek kad je muka. Njegovo tijelo je stan bez prozora: vanjski svijet kao da i ne postoji. A nema se ni što vidjeti: tama se uselila u prazan prostor i gradi sebi neki oblik. Voli slušati pjesme koje ptice pjevaju za sebe u krošnjama drveća. Osluškuje glasove što ih listovi stvaraju kad ih povjetarac dirne svojim daškom u dubini šume. Dobro se osjeća u društvu oblaka i kišnih kapi (njegovo stalno mjesto boravka i jest među oblacima) i raduje se suncu u pokislom cvijetu. I dok ima taj rođački odnos prema svim bićima, ne trpi nikakav strah od prirode. *Isključi se iz društvene buke, da bi sebe bolje čuo.* Odluči da svoju vjeru provjeri u samoći: ta, njegov dom bio je na svakom mjestu gdje se mogao moliti.

Suviše duhovno bogat da bi bio društven, u sebi potraži neki zgoditak. Ono po čemu se sveti čovjek razlikuje od običnog podanika jest *sloboda* da bude ono što hoće i bez svijeta i nasuprot njemu. Znao je da dobar čovjek ne može izmijeniti rđav svijet (iako mu može pokazati na njegove mogućnosti), zato se sklonio ustranu da se i sam ne uprlja njegovom zloćom. Živio je samotno, jer se uvjerio da se ne može u isto vrijeme i na istom mjestu živjeti sveti i svjetovni život: radije s Bogom nego s ljudima (»naše je društvo na nebesima«). E. M. Sioran dobro veli za njega »na koju god stranu pogledao, osjeća se tako kao da nije rođen u ovom svijetu.«

Potpuna samoća postiže se samo u smrti, kada su prekinute sve veze s okolnim svijetom. On je živ čovjek, zabrinut za svijet i utoliko ne preki-

⁷ Sveti Franjo i sveti Dominik stvorili su tzv. prosjačke redove kao otpor bogatstvu i moći feudalne Crkve 13. st.

da s njim, iako ne prestaje prigovarati: jer svijet umire kada ne ostvaruje svoje najbolje mogućnosti! *On je otpadnik, ali ne od Boga, nego od društva, koje je ubilo Boga u sebi.* Ta on se jedino i može osamiti u društvu: jedno *ja* postaje osamljeno čim izleti iz ustanovljenog reda stvari, gdje se javlja pod drugim imenom i nosi masku (igra ovu ili onu društvenu ulogu). On se, dakle, ne obraća samo sebi, već misli i djeluje tako da svoj narod preobrazi na Božju stranu. Iako posve nemoćan u odnosu na *ustanove* društva, on utječe na malu zajednicu *osoba*.

Osamljen bez prinude, ode u pustinju ne samo zbog toga da potroši svoje zemaljske strasti, već da bude sâm, kako bi bio blizak sebi i svom osobnom ponoru: možda u usamljenosti otkrije sebe kao biser! Njegova usamljenost, puna sjećanja i vjere u novi početak, može dati ploda: on sam sebe stvara, pomoću vlastite, a ne pozajmljene snage, i daje sebi oblik, jer nema drugih da sudjeluju u oblikovanju. Bio je sam i jak; samoća zahtijeva snagu, oslonac na samoga sebe, jer ne postoji nitko drugi i ništa drugo. Sam je sebi otvorio vrata u jedno novo iskustvo koje je možda izrazio očajem. Nije svaka samoća plodna: samoća je vrijedna tek kad dođe do svijesti o sebi — samoća ispunjena pitanjima! Usamljenost koja sebe drži izabranom, nasuprot duhovima umornim od navika. Mudrac je posve sam sa svojim mislima — osamljenost je njegovo utočište. »Tvoja će samoća procvasti«, govorio je Izaia.

Veliki Bože, kako mu malo treba da bude sit ljudi i života među njima. Jer pomalo strada od svakoga, pa ne želi da sretne nikoga. U pustinji mu nitko ne osporava pravo građanstva: tamo može da sanja a da ga nitko ne kazni. Samoća je njegov zavičaj, u koji se uvijek vraća, kad se umori od ljudi. Zatvara se u svoj svijet misli i vjere, kao neokrunjeni vladar u carstvu snova: sada je u pustinji gorjela vatra njegova duha. Osim molitve, nema ništa da ponudi tišini. Povjerava molitvi svoje želje i tako sebe oslobađa more. Sada je pustinja središte duhovnog zračenja, a on njezin jedini junak!

Svakog dana nagnut nad dubinama u sebi, sama sebe doziva šuteći: samo on zna kako se smrzava ili grije na tom vrhu svoje svijesti i usamljen kao orao (»orlovi nikad ne lete u društvu«) gleda u ponore (u sebi) u koje će se survati. U prostranoj tišini, gdje se čini da se ni biće ni duh ne miču, čezne za zavičajem u koji tek treba stići: jer mora da postoji zavičaj dostojan da u njemu čovjek proživi svoj vijek i ostvari svoje snove. Ako je moguć neki uvid u ono prošlo kroz sjećanje, onda je moguć i neki uvid u ono buduće kroz slutnju. Tajna svakog proroka jest uvid u ono što će tek doći.

Putnik i pustinjač, koji od drugih ne očekuje ništa, od sebe traži mnogo — odricanja! Iako je bio od krvi i mesa, znao je na neobične načine zapovijedati svojim nagonima: »mučite svoga mučitelja« (tijelo). Živeći po svom usamljeničkom zakonu, nije imao ništa, ali je imao mašte da od razbojnika načini pokajnika. Ako mu je Bog dao slobodu da bira, onda mu je nužno dao i mogućnost da izabere da bude siromah. Kad već ništa nema, nema ni straha da će ga neko pokrasti dok spava (»jer tko je gol, ne boji se razbojnika«). Sve je imao, zato što ništa nije trebao. Kad već ništa nema, nema ni sumnje da je mogao nešto uzeti ili

ukrasti od drugoga. Lišava se svega, da bi se oslobodio svega: »uživa u uzvišenoj raskoši koja se sastoji u odricanju od svega.« Jer, čim nešto ima, čovjek više nije slobodan. Ako vjera zahtijeva odricanje od ove ili one materijalne stvari, to nije zbog toga što se preziru te stvari, nego zbog toga što one »unose određenost u čovjeka, koja ga objektivno čini nesposobnim za čisti život« (Hegel).

Dok je sâm, ne samo da nitko ne može da ga žali, ili da mu priskače u pomoć, nego je i slobodan od svake izdaje. On shvaća da živi u vrijeme slobode od svih stvari, što za druge nešto vrijede: između male braće, samo u njemu niknu ta istina! I zato odluči da se vrati među ljude i da propovijeda svoju istinu, u nadi da će ga sada čuti. Jer, biti čovjek znači biti i u odnosu s drugim čovjekom — inače si brisan iz života. Bio je dugo sâm, ali njegova duša nije bila toliko udaljena od ljudi koliko oni misle da je bila. Jer, njegovo je srce dom otvoren za svakog tko hoće da u njega uđe: jednako prima slugu i gospodara! Nije rekao »zbogom«, sve dok nije uvela i posljednja grančica na drvetu njegova života, jer tu riječ izbjegavaju oni koji se više ne kane sresti. Vraća se, da bi gol i bos navijestio zajedničku zoru: propovjednik u dronjcima! Dosta je oplakivao rane svoga vremena i svoje, a sada je vrijeme da postane član malog, ali uznemirenog roda navjestitelja, koji potresa ustaljeni red svijeta. *Istinu jednog naroda zastupa usamljenik*, jer je istina sudbina duhovno jakog čovjeka, koja ga tješi i kad se radi nje nađe na lomači. On je živi dokaz da se ono najbolje u narodu javlja kod samotnika. Istina je moćna po namjeri, a slabašna po učinku: njezino prisustvo u svijetu izgleda posve slučajno.

»Sveti luđak« postavlja sebi i pitanja o sebi: zato su njegova pitanja naoko mala, osobna. Velika pitanja prepušta lažovima, koji ne prestaju da govore o nekoj velikoj povijesti: naroda, masa, rasa, klasa... On hoće povijest svoga malog života, da živi svoju malu povijest, a ne da se utapa u neku veliku, bezimenu. Pa i ta velika povijest svijeta započela je u najmanjem selu na svijetu, koje je imalo svega nekoliko kuća. Velika povijest dosadno se ponavlja, mala je neponovljiva, jer je moja i tvoja, a ne naša. To više ne može biti povijest jednog naroda, već životopis jednog samotnika, koji pronade sebe lutajući po mukotrpnjoj stazi svoga života. Rođen u znaku Velikih kola, sa malo sreće i puno bola. On više neće da živi tuđi život, da misli tuđe misli, da govori tuđim riječima: on hoće biti svoj.⁸ Da bi bio *ličnost*, morao se ograditi, utjecaje iz društva smanjiti na najmanju mjeru. Kad je otkrio sebe, povukao je jasnu *granicu* između sebe i drugih, i istakao ono po čemu se od njih *razlikuje*. Nadrasta prošlog sebe, a to znači: udaljava se od društva. Valja približiti onoga tko se od sebe udaljio: on dolazi sebi tek sa sviješću o svome *ja* koje je bilo utopljeno u grupu i koje se sada rađa s pobunom. Jer, čovjek ne može sebe sresti u grupi. *Kriza identiteta iskrsla je s pitanjem »tko sam ja«, i tako uglavnom počinje životopis svakog vjerskog velikana. Biti različit, značilo je odvijek biti obilježen.*

⁸ »Ništa nije ređe od ličnog postupka. Stalež, rang, rasa, okolina, slučaj — sve to dolazi pre do izraza u jednom delu ili činu negoli »ličnost« (F. Niče, op. cit., str. 189). »Ličnost je relativno *usamljena* pojava« (op. cit.). Nietzsche (Niče) se nije zapitao šta znači »ja« u iskustvu jednog mistika!

Tek iz sukoba sa svojom okolinom (a sukob se može odigrati i nesvjesno, u snu, a ne samo svjesno, na javi), mogao se razviti duh *jastva*. Možda je u tom traženju otkrio molitvu i zajednicu ljubavi kao što se otkriva dragulj.

VAJARI VLASTITOG OBLIKA

Sveti je čovjek bio i ostao stalan izazov, pitanje bez opreza. Osjetio je ono dolje, gdje počinje svaki plač, i ono gore, gdje svršava svaka molitva. Njihov očaj nije za ljudsko uho, samo ga nebo može primiti u svoj veličini. Samo iz očaja rađaju se nova pitanja. Bol je dar živih ljudi, ono *više* što oni imaju u odnosu na mrtvu prirodu, ono bez čega ne bi bilo pjesme i molitve.

Ne može proći pored nijednog cvijeta (točnije: lica), a da se ne začudi: kako je mudar bio stvoritelj kad je davao svakome svoj (različit) oblik, boju, veličinu... Neka se ljudi bez viših želja i ukusa okamene u stepenice po kojima će se uzdizati duhovno lijep čovjek. Kadar da bude sluga i gospodar samome sebi, sâm je vajar vlastitog oblika, *sâm je umjetničko djelo*. Osoba koja se uzdigla do ideala, ne samo etičkog, nego i estetskog. *U njima se ideal kreće u obliku živa čovjeka*.

Dok narod podnosi život, ne javlja se nikakav novi izbavitelj. Ali kad nevolje dosegnu vrhunac, niču oni kao gljive poslije kiše — pustinjski bogovi dolaze da razapnu novo nebo. A kad im ga ljudi poderu, ostanu samo dvije male plave krpice u njihovim očima. Ipak se nešto promijenilo, i svijet postaje malčice drugačiji pred tim jedinstvenim dušama: nemoćno se smatra izabranim, odbačeno pozvanim da svijetli u tami. Dovoljno je da moćnom riječi pokrenu u *nekom* čovjeku onaj topli dio u njegovim grudima, pa da se uvjere kako nisu sami (i maleni su ponekad spremni da prekorače svoju mjeru kako bi ostvarili svoju namjeru). Postaju »pjevači opojnog spasa« koji nude svemu živom da čuje njihovu pjesmu.

Svemu se čovjek čudio u ovom svijetu, ali nije primijetio da je on sam najveće čudo. Kad je sa »svetih luda« vrijeme spralo sve što je prolazno i propadljivo, izranjaju oni kao savršena umjetnička djela, jer su od svoga života napravili spomenike za vječno čuđenje i buđenje. *Koliko istine ima u jednom narodu, to se objavljuje preko njegove najbolje glave, s kojom istina uvijek računa*. Njezino ime i djelo izravan su dokaz da ima istine u čestoj izreci: da je povijest samo životopis velikih ljudi. Njihov život je dramsko djelo: svaki je jedna lijepa bajka. Za njih se može reći da svojim riječima i djelima čine da ljudima rastu krila: uprkos sili teže, teže da se odlijepe od zemlje. »On je putnik bez počinka, lutalac bez kuće, skitalac iz ljubavi, dobrovoljni prognanik u svojoj vlastitoj domovini. On sam kaže da nema ni kamena na koji bi naslonio glavu. Prava je njegova kuća put kojim ide zajedno sa svojim prijateljima tražeći nove prijatelje — sjajno ističe G. Papini u *Povijesti Krista*.

Bili oni tuđini u svojoj domovini ili imali dom u tuđini, bilo im je malo važno. Oni su bili braća i sestre jednog drugačijeg svijeta, i zato su se u

ovom svijetu osjećali kao gosti, na proputovanju, putnici po pustinji, što lutaju u potrazi za spasenjem — *lijepom zajednicom ljudi*. Brod je velika bijela kuća koja se kreće po moru: slika života kojim čovjek upravlja, savladavajući valove i vjetar, sve zapreke, do krajnje luke svoga počinka. Brod je slika društvenog života, ljudi koji su pošli na put («njegov je život vječni put») svoje sudbine, da stignu na leđima vala do poslednjega žala. Sa sobom su ponijeli nešto jače od svih poraza — vjeru koja prkosi svim olujama.

Rijetki su među njima oni koji su za života dočekali da u narodu poraste njihova molitva, brojniji su oni koji su svojim očima gledali kako sveto sjeme nije ni klijalo, jer je palo na oštru hrid ili u morsku vodu. Ali ni oni nisu uvreda za beskrajne oblike života, već utjelovljenje jednoga od njih: više svjetionici nego sveci.

Da bi sagrađio novi svijet, svetac mora da ga prije sanja (u pustinji ili u tamnici), i da svoj san izvikuje u podne, kako bi postao sudbina naroda. Otvara svoju dušu svima, kao što se cvijet otvara jutarnjem suncu. Njihov pogled, kao sunčev zrak, padao je na ljude, i u njima budio usnuli život. Sagrađiše na djevičanskom izvoru bunar vječne nade, iz kojega će smjeli i vatreni gasiti svoju žeđ. Potpališe vatru od čije se svjetlosti, iako je udaljena stoljećima, i danas primjećuje odsjaj na čelu izabраниh. Otkako prestaše gorjeti u svojoj ljubavi, nastaviše uspravan hod u sjećanju bližnjih: vječno svjetlo uspomena od koje duh gori i danas. Na njihovoj uspomeni zub vremena tupi svoju oštricu: *oni su pobjeda nad vremenom*.

Bili su toliko dobri da ih oni, koji se bore za iskorjenjivanje zla u svijetu, mogu uzeti za svoju zastavu. Oni su vječno uskrsnuće za sve koji vjeruju u viši smisao i vrijednost života i smrti: u svakom oku nosili su nadu! Bili su svjež planinski povjetarac kad društvu ponestane čistoga zraka. Oni su svježina svijeta: uvijek su našli nešto novo u riječi, u oku, u susretu sa stvarima i bićima. Bili su svete duše za koje i danas palimo svijeće. *Bili su ljudi a postali su vječnost*.

Imali su, kao i svi drugi ljudi, neodoljivu potrebu da se izraze, i tako izađu iz sebe. Svaka riječ je samo jedna varnica unutrašnjeg iskustva, iskra vječne vatre, plamičak djevičanskog mozga. Riječi ovih uzvišenih stvorova, koje su predali našem pamćenju, mogu se razumjeti ovako ili onako, u skladu s duhom njihova ili našega vremena, u skladu s njihovim ili našim osobnim iskustvom, ali njihov život (i patnje) ostaje razumljiv svakom vremenu i svakom čovjeku. Možemo razumjeti braću rođenu od žene, jer smo i sami rođeni da doživimo sve kušnje i sva poniženja.⁹ Do drugoga se dolazi srcem: srce srcu govori! Ako riječi izlaze iz srca, onda i ulaze u srca. Tako isto sloboda saobraća sa slobodom, istina s istinom, savjest sa savješću. Savjest govori šuteći: ima usta, nema usana! *Prvi osmijeh, prvi grč i prva suza na licu prvog čovjeka zadržala se i na našem*. Ne misli se bez razloga da su žene i muškarci nastali od suza što su kapnule iz Božjega oka. Od te prve suze možda i danas ovlaži svačije oko. Zato je i moguće da čovjek čovjeka

⁹ F. Niče, op. cit., str. 141.

razumije, jer govore istim jezikom. Zato je i moguće da čovjek o čovjeku misli i pjeva. Bili su ličnosti koje malo govore (»nijemo govedo«), a o njima bi se moglo pjevati.

Malo tko je, u njihovo vrijeme, pridavao značaja oluji što je izlazila iz njihovih usta, ali se s vremenom pokazalo da oni ne pristaju na bilo kakav ugovor sa stvarnošću, već da je žele iz temelja promijeniti. Oni su bili nihilisti (ako se dobro sjećam, ovaj izraz je prvi upotrebio Turgenjev) u onom smislu u kojemu je to bio najveći nihilist za kojega znam: »*nihilist* je čovjek koji o svijetu kakav postoji kaže da *ne treba* da postoji, a o svijetu kakav bi trebalo da bude kaže da *ne postoji*.« Ako je netko krajnji nihilist, pa drži da je svijet samo privid i laž, onda je i njegova vjera nužno privid i laž. Ali »svete lude« nisu bile nihilisti u tom smislu riječi, već u onom u kojemu je to bio i filozof volje za moć. Stari oblici duha to žešće se opiru novim oblicima, što ovi prvi zahtijevaju korjenitije promjene. Oni su ta čežnja za posve novim, za slućenim zavičajem, u kojem bi započeli novo postojanje.

Možda jedno biće i nesvjesno nalazi svoj smisao života i smrti u tome da obogati život drugim bićima. Jer, kako protumačiti činjenicu da etički i vjerski genij sazrijeva rano, a u daljnjim godinama samo nastavlja biti Božje dijete, prepuno svjetske svijesti i ljubavi prema svakom stvoru. »On je ovoj zemlji slijepaca dao malo svjetla, ovim ledenim srcima malo vatre, a ovim praznim mozgovima po koju misao. Dao je dio sebe, svoje krvi, svoje duše, svog života, da obogati tuđe duše i da njihov život bude manje tužan« — da se opet pozovem na Papinija. *Sveti čovjek je stablo na koje slijeću sve ptice*. On životom i djelom potvrđuje narodnu mudrost: želiš li da te ljudi gaze, budi most!

Sjali su kao mala sunca: *ono dobro proširuje se u njima lijepim, istinitim i svetim*,¹⁰ tako da postaju bajkoliki i snoliki. Oni su nogom stali tamo, gdje drugi mole Boga da dođe. U njihovoj prisutnosti drugi su osjećali da nije sve izgubljeno i da još mogu postati ljudi. Svatko umre kad izda sebe. Raste broj onih koji su izdali sebe. Raste broj moralno mrtvih. Za njih treba moliti: nevini su bili i ostali molitva za svu braću i sestre svijeta. Tražit ćemo ih među cvjetovima koji se ne savijaju i ne venu. Pjesmom nad pjesmama održali su vezu s nebom. Otišli su u nebo koje su već imali u sebi.

Ima nekih ljudskih postupaka koji nadilaze obične dužnosti i nose obilježja života svetih duša. Dužnosti su ono najmanje što svaki vjernik ima da ispuni prema sebi i drugima, ali sveti postupci nadilaze sve što se od ljudi očekuje u svakodnevnom životu. Hrabar, uman i dobar daje više no što bližnji mogu da prihvate. Može se reći da njihovi postupci dostižu visine moralnih ideala, iako oni sami mogu biti uvjereni da samo ispunjavaju svoje dužnosti. Eto zašto bi svijet, bez svojih svetaca, bio spušten na pola koplja i siromašniji za uzvišeniju dušu.

Ovi mitški ljudi čine i ono što nitko od njihovih bližnjih od njih ne zahtijeva i ne očekuje — moralni podvig! Ovo je činjenica koja dovoljno

¹⁰ »Dobro, lepo, sveto, istinito — sve sami oblici slobodnog gledanja na stvarnost« (op. cit., str. 154).

rječito govori o tome da savjest nije samo zakasnijeli odjek onih savjeta što smo ih dobili iz naše društvene sredine još u djetinjstvu, već da je ona »moralna genijalnost« što prebiva u našim dušama kao i sve drugo, nejednako raspoređeno među ljude. Ovi vidovnjaci su čestiti i kad nema svjedoka. Oni su svojoj braći i sestrama pomogli da ne zaborave san o čovjeku i kakav on treba biti — i na mukama! Oni su darovi koje je nebo dalo grešnicima kao nadu i mogućnost da se iskupe i obnove: da se upute prema izvoru istine! Nisu dali da njihovu slobodu vodi na uzici laži nijedan vođa ovoga svijeta: ako nisu *znali* što je istina *osjetili* su što je laž.

Nisu sebe smatrali učenima, važnije im je bilo reći istinu i živjeti svoju vjeru. Nisu nam dali stručna znanja i vještine, ali ljubavi jesu. Nije im padalo na pamet da podučavaju (u današnjem smislu riječi), najviše su davali kad oslobađaju duše svojim primjerom. Krist malo govori i ništa ne zapisuje, jer je riječ slaba zamjena za djelo. Da je činio dobra djela, znamo po tome što je imao malo sljedbenika, i što su ga bližnji raspeli. *Ako svaka istina nosi ime jednog svetog čovjeka, onda uništiti uspomenu na svece, znači uništiti vrline i ljude s tim vrlinama.* Ljudi vjeruju samo onima koji su kroz patnju tražili istinu i zbog nje stradali.

Krist je bio tjelesno slab, ali moralno jak. Njegov nijemi prkos i nemogućnost više su govorili od otvorene pobune i moći. Nije govorio bez nužde: znao je da iz riječi struji ledena pustinja! Bogočovjeka čini velikim njegova patnja, koju on pobjeđuje tako što živi usprkos patnji: on je svladao patnju, a ne ona njega. Njegova vjera bila je njegov život. Zato nije mogao imati razumijevanja za vjeru koja se prema životu odnosi s nekim prezirom. Darovao je moralnom idealu ono što mu je bilo najvrednije — svoj život. »I kad netko umre smrću časti ili za domovinu ili vrlinu, onda se samo u naše doba moglo reći da je taj čovjek zaslužio bolju sudbinu« — opominje Hegel.

Kao što život Kristov nije shvaćen samo fizički, tako ni njegova smrt nije samo fizička. Vrijedno u njegovu životu bile su i moralne osobine, a to mu nisu mogli oduzeti njegovi protivnici, premda drugo ništa nisu ni imali da uzmu, jer je najbolji čovjek u ljudskoj povijesti bio u isto vrijeme i najsiromašniji. On je samo glas koji na vrijeme opominje i naviješta: dariva blago Božje riječi!

Blažena je ona duša koja je prošla kroz sve patnje a da nije izgubila vjeru u spasenje, i koja na kraju izlazi kao jača strana. *Patila je, jer je sebe tražila u nečem drugom,* a kada se okrenula sebi, našla je sebe i izmirenje sa svijetom. Duše srodne njoj čine *svetu* naspram *svjetovne* porodice. Ništa više, i ovo je previše!

ILLUMINED BY A NEW DAWN (II)

Summary

Although holy men dream of tomorrow, they thereby put in question our today. It is for this reason that the guardians of the establishment, the henchmen of the power that be, very frequently persecute holy men. This is, however, futile, because one cannot completely destroy the hope of the world.